

РОЗДІЛ 1

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА; ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНИХ І ПРАВОВИХ УЧЕНЬ

УДК 342.24:342.25

КОНФЕДЕРАЦІЯ ЯК ФАКТОР СТАБІЛІЗАЦІЇ БАГАТОСКЛАДНОГО СУСПІЛЬСТВА

CONFEDERATION AS A STABILIZING FACTOR OF THE MULTIPARTITE SOCIETY

Барбашова Н.В.,
*доктор юридичних наук, доцент,
доцент кафедри господарського права
Донецького державного університету управління*

Досліджено проблему побудови стабільної держави в багатоскладовому суспільстві. Ефективним механізмом досягнення та забезпечення внутрішньополітичної стабільності в державі є побудова її на принципах консоціональної демократії. Показано, що ідеї консоціоналізму найбільш повно можуть бути втілені в конфедеративній державі.

Ключові слова: конфедерація, регіон, регіональна держава, сепаратизм, консоціоналізм.

Исследована проблема построения стабильного государства в многосоставном обществе. Эффективным механизмом достижения и обеспечения внутривнутриполитической стабильности в государстве является построение его на принципах консоциональной демократии. Показано, что идеи консоционализма наиболее полно могут быть воплощены в конфедеративном государстве.

Ключевые слова: конфедерация, регион, региональное государство, сепаратизм, консоционализм.

The problem of building a stable state in multipartite society has been analyzed. The effective mechanism for achieving and maintaining political stability in the country is aimed at building it on the principles of consociational democracy. It is shown that the ideas of consociationalism can be fully embodied in a confederal state.

Key words: confederation, region, regional state, separatism, consociationalism.

Сьогодні набула поширення точка зору, що конфедерація є якоюсь застарілою формою державного устрою, що малоприсадаблена для сучасного світу [1]. Негативне уявлення про конфедерацію як нестійку форму правління багато в чому пов'язане з іменами А. Гамільтона та Д. Медісона, які піддали її різкій критиці з метою обґрунтування переваг федеративної форми правління [2, с. 43-47]. На думку Ф. Листера, «нападки на конфедерацію були настільки нищівними, що «за весь подальший період вона так і не оговталася від них» [3].

Актуальність дослідження конфедералізму значно зросла за останні два десятиріччя, пов'язано це зі створенням і функціонуванням Європейського Союзу. На думку дослідників [4], таке утворення за цілою низкою ознак не є федеративною державою, відрізняється від звичайних міжнародних організацій і містить в собі риси, характерні для класичних конфедерацій минулого.

Конфедерація являє собою одну з форм міждержавного об'єднання, за якого суверенні держави утворюють постійний союз з метою координації і спільного здійснення своєї діяльності в тих чи інших сферах або питаннях (найчастіше військових, зовнішньополітичних, зовнішньоекономічних, митних та

ін.). Важливо підкреслити, що суб'єкти конфедерації мають право виходу з неї. В основі конфедерації, як правило, лежить міжнародно-правовий договір або угода про узгодження і спільне здійснення певних обмежених цілей, функцій і завдань. У контексті зазначеного вище конфедерацію можна розглядати як модель мирного співіснування автономних сегментів в багатоскладному суспільстві, граничним випадком якого є дуалістичне суспільство.

Метою роботи є дослідження проблеми побудови стабільної конфедерації в багатоскладному суспільстві.

Головним наслідком процесу глобалізації є суттєве ослаблення державного суверенітету в результаті діяльності різних суб'єктів сучасного суспільства: міжнародних організацій і союзів, регіональних спільнот, етнічних діаспор, промислових груп, релігійних рухів, фінансових інститутів та ін. Процес глобалізації протікає практично одночасно з самоідентифікацією територій, супроводжується проявом різноманітних форм взаємовідносин суб'єктів різного територіального масштабу. Наслідком процесу глобалізації є ослаблення владних повноважень центру, передача їх нижчим територіальним органам влади. У федеративній державі цей процес означає посилення самостійності, в тому числі і в законодав-

чій сфері, суб'єктів федерації. В унітарних державах цей процес передачі державно-владних повноважень фактично привів до створення держав з квазіфедеративною формою державного устрою – регіональних держав.

Приклад європейських країн показує, що процес децентралізації державно-владних повноважень носить загальний характер [5]. Послідовний розвиток принципу субсидіарності призвів до істотного зростання ролі регіонів на європейському просторі та становлення їх як суб'єктів міжнародного права. Процес регіоналізації активно підтримується політикою Європейської комісії, яка має досить сильний вплив на розвиток управління на регіональному рівні. Найбільш показовим є досвід проведення адміністративних реформ у країнах Центральної та Східної Європи, коли в умовах прагнення до децентралізації та демократизації управління процеси регіоналізації вплинули на формування політичного курсу цих держав. Спроба надання районам, округам статусу регіонів виявилася приреченою на невдачу, оскільки вже наявний досвід держав Західної Європи показав, що регіони повинні бути досить великими територіальними утвореннями [6].

Європейський досвід демонструє, що перспективним напрямком модернізації регіонального рівня управління в Україні є створення «регіонів із законодавчими повноваженнями» як територіальних одиниць наступних за державним рівнем, які володіють правосуб'єктністю, мають прями вибори рад регіонального рівня і наділені законодавчими повноваженнями з організації та регулювання своїх повноважень на власній території.

Сьогодні поняття «регіон» широко використовується в різних сферах суспільно-політичного та економічного життя, як у нашій країні, так і в рамках світового співтовариства. Існує безліч визначень регіону в різних сферах людського знання, які мають справу з соціально-територіальною диференціацією суспільства, кожне з яких характеризує будь-який аспект цього поняття. Аналіз структурних особливостей регіону дає підстави для формулювання визначення регіону, як цілісної порівняно відособленої, структурованої та соціальної системи з домінуючою роллю інститутів управління, яка включає в себе політико-адміністративну, економічну, правову, екологічну, фізико-географічну, етнічну, конфесійну та соціокультурну структурні складові з відповідними соціальними інститутами. Ідентифікація регіону може відбуватися як по одному, так і за кількома ознаками.

Процеси децентралізації як унітарних, так і федеративних держав неминуче пов'язані з ризиком прояву сепаратизму, а в граничному випадку – з розпадом держави (Великобританія, Іспанія, Чехословаччина, Бельгія, Італія, Росія, Україна та ін.). В епоху глобалізації держави, що відрізняється внутрішньою неоднорідністю регіонів, вони повинні володіти високим ступенем адаптивності в швидко змінюваному світі і адекватно реагувати на прояв негативних процесів, які підривають їх стабільність.

Аналіз дестабілізаційних для держави факторів показує, що ними є: етнолінгвістичний, конфесійний та економічний. Необхідною умовою практичної реалізації ідеї сепаратизму є територіальна відособленість конфліктуючих груп населення.

З інших факторів, що впливають на стабільність держави, важливим є кількість суб'єктів федерації і число артикульованих спільнот в регіональній державі. Аналіз показує, що найбільш стійкими є полісуб'єктні держави. Із зменшенням числа суб'єктів федерації і артикульованих спільнот в унітарній державі зростає ризик прояву сепаратизму і розпаду держави. Як приклади можна навести Чехословаччину, Бельгію та ін. Дуалістична сегментація суспільства за конфесійною ознакою дає численні приклади громадянських війн (Лівія, Сирія, Єгипет та ін.).

Так, і в Україні можна виділити артикульовані спільноти як за етнолінгвістичними, так і за конфесійними ознакам (Крим, Закарпаття, Південно-Східна Україна, Західна і Центральна Україна). Дуалістичний характер цього протистояння за етнолінгвістичною ознакою вже вилився у збройний конфлікт. Сьогодні в країні спостерігаються досить жорсткі конфлікти дуалістичного характеру у сфері мовної політики, конфесійної приналежності, за ознаками історичної ідентифікації, що є досить сильним аргументом на користь необхідності трансформації унітарного устрою України і розвитку демократичних інститутів, які запобігають виникненню конфліктів між територіально сегментованими спільнотами [7].

Релаксація протиріч конфліктуючих артикульованих спільнот може знайти своє втілення в конфедеративній формі державного устрою. Теоретичною основою такої трансформації може стати концепція консоціалізму, в рамках якої розглядається подвійний феномен виникнення вертикального сегментування суспільства на окремі групи населення з певних загальних ознак (релігія, мова, раса, етнос, ідеологія) та інституціоналізація переговорного процесу на рівні еліт вищезазначених груп.

А. Лейпхард [8] виділив чотири ознаки консоціальної демократії в «багатоскладних» суспільствах: 2 головних і 2 допоміжних. Головні ознаки – велика коаліція і автономія сегментів. Додаткові ознаки – пропорційність і право вето. Створення великої коаліції в багатоскладному суспільстві фактично означає відмову від принципу управління більшістю, тобто коли управління країною здійснюється представниками тієї політичної сили, за яку під час виборів до парламенту проголосувала більшість виборців, які брали участь у виборах. Тільки в рамках великої коаліції, яка передбачає участь усіх політичних еліт в управлінні країною, з'являється реальна можливість досягнення компромісів між елітами автономних сегментів, наслідком чого буде згладжування між ними конфліктів і стабілізація суспільства.

Консоціальною демократією затребувана в багатоскладному суспільстві, сегменти якого володіють певною автономією, а поділ суспільства на сегменти носить політичний характер.

А. Лейпхарт зазначає, що найважливішою передумовою для виникнення консоціального суспільства має бути інституціоналізація права вето в процесі прийняття політичних рішень на державному рівні як процедури для захисту позиції меншості.

Четвертий критерій консоціальної держави виражається в прихильності принципу пропорційності під час розподілу державних постів в управлінському апараті, а також під час розподілу фінансових коштів. Головним недоліком застосування такого принципу з точки зору демократичних принципів є завищене представництво меншин або паритет між більшими і меншими сегментами.

Розглядаючи кризу призму зазначених вище критеріїв українське суспільство слід вказати, що в ньому не знайшли свого втілення принципи консоціальної демократії. Управління країною здійснює не «велика коаліція», а більшість, що прийшла до влади в результаті виборів. Меншість фактично позбавлена права вето у питаннях, які становлять для нього підвищену актуальність. Відсутній принцип пропорційності під час розподілу державних постів в управлінському апараті. Внаслідок зазначених причин сегменти суспільства не тільки насилу приходять до консенсусу у проведенні єдиної державної політики як усередині країни, так і на міжнародній арені, а й часто цілеспрямовано для досягнення своїх політичних цілей загострюють існуючі протиріччя між сегментами, підвищуючи тим самим вірогідність сепаратизму автономних (регіональних) утворень.

Зазначені ознаки консоціального суспільства присутні в конституціях конфедеративних держав. Зокрема, стаття 2 Конституції Швейцарської Конфедерації (1874 р.) вказує [9], що основною метою створення Конфедерації є «забезпечення незалежності Батьківщини від іноземних держав, підтри-

мання спокою і порядку всередині країни, охорона свободи і прав членів Конфедерації, підвищення їх загального добробуту». Підкреслюючи суверенітет кантонів, конституція забороняє утворення сепаратних спілок і договорів політичного характеру між кантонами. Згідно з Конституцією тільки Конфедерації дано право оголошувати війну і укладати мир, а також укладати з іноземними державами угоди і договори, зокрема митні й торговельні договори. Зазначені вище норми Конституції Швейцарської Конфедерації (1874 р.) не втратили своєї актуальності і сьогодні під час вирішення проблеми стабілізації багатоскладних суспільств. Внаслідок посилення центральної влади сьогодні Швейцарія фактично є федерацією, хоча багато статей Конституції 1874 р. збереглися або модернізувалися у Конституції 1999 р. Так, обидві конституції проголошують суверенітет кантонів в тій мірі, в якій він не обмежується Федеральною Конституцією.

Висновок. Головною метою консоціалізму є досягнення і забезпечення внутрішньополітичної стабільності в державі, що в кінцевому рахунку знімає питання сепаратизму і нестабільності держави. Консоціалізм слід розуміти не як форму державного устрою, а як ефективний демократичний інструментарій прийняття рішень в багатоскладному суспільстві, який дозволяє запобігати виникненню конфліктних ситуацій, дестабілізуючих державу. Ідеї консоціалізму можуть знайти своє застосування як в регіональних, так і федеративних державах. Проте повною мірою їх потенціал може бути розкритий тільки у конфедеративній державі, сама форма існування якої передбачає відмову від централізму, домінування більшості під час вирішення різних питань розвитку багатоскладового суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Сяокунь Сунн. Конфедерализм: обзор новейшей литературы [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://poli.vub.ac.be/publi/orderbooks/federal_r/11song.pdf.
2. Федералист. Политические эссе Александра Гамильтона, Джеймса Мэдисона и Джона Дджея : пер. с англ. / Под общ. ред., с предисл. Н.Н. Яковлева, коммент. О.Л. Степановой. – М.: Издательская группа «Прогресс» – «Литера», 1994. – 592 с.
3. Frederick K. Lister. The European Union, the United Nations, and the Revival of Confederal Governance. – Westport : Greenwood Press, 1996. – 200 p.
4. Арбузов, А.В. Европейский Союз: Международная организация или конфедерация? / А.В. Арбузов // Правоведение. – 2005. – № 4. – С. 115–123.
5. Барбашова Н.В. Проблеми деволуції в екологічному праві України : монографія / Н.В. Барбашова. – Донецьк : Апекс, 2007. – 268 с.
6. Dehaene J.-L. Report of the Reflection Group on The Political Dimension of EU Enlargement: Looking Towards Post-Accession / J.-L. Dehaene, A. Krok-Paszowska // The Robert Schuman Centre for Advanced Studies (European University Institute) with The Group of Policy Advisors (European Commission) / edited in Badia Fiesolona. – 2001 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.iue.it/RSC/Publications/RSC>.
7. Xiaokun Song. Federalism, Confederalism and Consociationalism [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://poli.vub.ac.be/publi/orderbooks/federal/08song.pdf>.
8. Лейпхарт А. Демократия в многосоставных обществах: сравнительное исследование / Пер. с англ. Под ред. А.М. Салмина, Г.В. Каменской. – М. : Аспект Пресс, 1997. – 287 с.
9. Конституция Швейцарской Конфедерации [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://dic.academic.ru/dic.nsf/es/79349>.